

*Tarih-i Osmanî Encümeni
Kütüphanesinden bu yana*
**TÜRK TARİH KURUMU
KÜTÜPHANESİ**

YUSUF TURAN GÜNAYDIN

© Turgut Cansever ve Ertur Yener'in tasarladığı Ankara Sıhhiye'deki Türk Tarih Kurumu binası 1967'de inşa edildi, 1980'de Ağa Han Mimarlık Ödülüne layık görüldü.

T

ARİH-İ Osmanî Encümeni (1909-1923) son yıllarında Türk Tarih Encümeni adını almış, 1927'den itibaren resmen bu adla

faaliyetini sürdürmüştür. 1931'de Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti adıyla kurulan ve 1935'ten itibaren Türk Tarih Kurumu (TTK) adını alan kurumun kütüphanesi öncelikle Tarih-i Osmanî Encümeni'nin kitaplarını tevarüs etmiştir.

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, içinde sadece yazma veya basma eserler bulunan bir mekân değil, aynı zamanda, Osmanlı'nın son devrinde doğup Cumhuriyet'in ilk yıllarında vefat eden son devir tarihçilerinin ruhlarının kaynaştığı bir cem alanıdır. Kitapları vasıtasıyla Tarih-i Osmanî Encümeni/Türk Tarih Encümeni üyeleri Abdurrahman Şeref Bey, Ahmed Tevhid Ulu-soy, Ahmed Refik Altınay, Efdaleddin Tekiner, Necip Âsım Yazıksız, Ahmed Rasim gibi tarihçilerin ruhları kütüphanede yaşıyor. Daha sonraki yıllarda bağış veya satın alınan kitapları vasıtasıyla ruhları buraya sinen isimleri de ekleyebiliriz: Reşit Galip, Yusuf Akçura, Halil Edhem Eldem, Osman Ferit Sağlam, Tefvik Bıyıklıoğlu, Şemseddin Günaltay, Mükrimin Halil Yinanç, Esad Fuad Tugay, Tâvit et-Tancî, Yusuf Hikmet Bayur, İbrahim-Cevriye Artuk, Ali Sevim ve Halil Akıncı...

Tevârüs ettiği kitaplık ve kütüphaneler TTK Kütüphanesini her zaman sürprizlerle dolu bir çalışma alanı kılıyor. Kitaplarını kuruma bağışlayanlarla kurumun satın aldığı şahsî kütüphanelerin sahiplerinin evrakı da kitaplarıyla birlikte kütüphaneye bağlı olan arşiv birimine dahil edilmiştir. TTK Arşivi adıyla tanınan bu birim, başta Enver Paşa ve Cemal Paşa olmak üzere Mehmed Asaf, Uluğ İğdemir gibi şahsiyetlerin bağışlarıyla zenginleşmiştir. TTK Kütüphanesini bütünleyen bu arşivde Halil Edhem, Osman Ferit, Tefvik Bıyıklıoğlu, Reşit Galip gibi birtakım zevatın kitaplarıyla birlikte evrakı (belgeler, fotoğraflar vs.)

da yer almaktadır.

TTK Kütüphanesinin en meşhur ve ilgi toplayan yönlerinden biri büyük kısmı altmış yıl önce Türkçeye tercüme ettirilmiş birtakım tarih kaynaklarının bazen el yazısı (bir kısmı eski harfli), bazen daktilo edilmiş tek nüshalarını barındırıyor oluşudur. Bu tercüme-lerden bazıları tercüme edilir edilmez basılmış ama epeyce bir kısmının basılması için 2009'u beklemek gerekmiştir. Basılanlar nasılsa okuyucusuna ulaşmıştır, asıl altmış bu kadar yıl basılmayanlar hangileridir, bilebildiğimiz kadarıyla açıklayalım:

Géza Fehér'den Hamit Koşay tercümesi *Bulgar Türklerinin Tarihi*; Ahmed Emin'den Zakir Kadiri Ugan tercümesi *Duha'l-İslâm* (3 cilt) ve *Fecrü'l-İslâm* (1. Kısım), Aleksey Federoviç Malinovskiy'den Kemal Ortaylı çevirisi *Kırım Kazan Hanlarının 1462-1733 Yıllarında Büyük Rus Knezleri ve Çarlarıyla Olan İlişkileri*, Barthold'dan M. Emin Rezulzade tercümesi *Avrupa'da ve Rusya'da Doğuyu Öğrenme Tarihi*, Vladimir Evgeneviç Siroçkovskiy - B. E. Sinnoçkovskiy'den yine Ortaylı tercümesi *Kırım Tarihinde İncelemeler: Muhammed Geray ve Vasalları*, İbn Haldun'dan yine Zakir Kadiri çevirisi *Tarih-i İbn Haldun* yani namıdiğer *Târîhu'l-İber* (3 cilt-4 kitap), Marco Polo'dan Haydar Çerçil tercümesi *Seyahatnâme*, Cüveynî'den Abdülbaki Gölpinarlı tercümesi *Cihan-güşa Tarihi*, Guy le Strange'den Mübin Manyas tercümesi *Şark Halifelerinin Memleketleri: XXVII. Horasan Bahsi*, W. Heyd'den Nazım Poroy tercümesi *Orta Çağda Yakın Doğu Ticaret Tarihi* 2. cilt (1. cilt basılmıştır); Joseph Cattau Paccha'dan (1861-1942) yine Nazım Poroy tercümesi *Mısır Milletinin Kronolojisine Bir Göz Atış Yahud Zaman Sırasıyla Mısır Milletinin Tarihleri (Coup d'oeil sur la chronologie de la nation Égyptienne)*, Angelo S. Rappoport'dan Nurullah Kunter tercümesi *Filistin Tarihi*, V. I. Avdiyev'den Abdülkadir İnan tercümesi *Orta Asya'da Tarih ve Arkeoloji*

Tetkikleri, Bartold'dan yine Abdülkadir İnan tercümesi *Hudud-al-alem Mukaddimesi* (Tumanski nüshası), Bjarne Jonsson'dan Şükrü Akkaya tercümesi İzlanda'da Türkler: Rivayetlere Göre Norveçlilerin İzlandaya Göç Edişlerinden Sonra Türklerin Baskınları ve daha birçok kıymetli eser...

2009 sonrasında bu ünik tercüme-ler arasında -dönemin kurum başkanı Prof. Dr. Ali Birinci'nin girişimiyle- basılma şansını yakalayan birçok tercüme oldu: Bîrûnî'den Kıvameddin Burslan tercümesi *Tahkîku mâli'l-Hind* ve *Tahdîdu Nihâyâtî'l-Emâkin*, İbn Miskeveyh'ten *Tecâribü'l-Ümem* (kismî tercüme), R. Grousset'den Halil İnalçık tercümesi *Stepler İmparatorluğu*, Novoseliskiy'den Kemal Ortaylı tercümesi *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında Moskova Devletinin Tatarlarla Mücadeleleri*, Paul Ricaut'dan Halil İnalçık tercümesi *Osmanlı İmparatorluğu'nun Hâlihâzırının Tarihi (XVII. Yüzyıl)*, Vladimir Gordlevskiy'den Abdülkadir İnan tercümesi *Küçük Asya'da Selçuklular Devleti*, M. Hudyakof'dan İdilli Ayaz İshakî tercümesi *Kazan Hanlığı Tarihi*, A. Yu. Yakubovskiy'den Sabur Rasol tercümesi *Timur ve Timuriler Devrinde Semerkand*, Necati Lugal tercümesi *Beyhakî Tarihi*, İskender Bey Münşî-yi Türkmen'den Ali Genceli tercümesi *Târîh-i Âlem-Ârâ-i Abbasî* (4 cilt-7 Kitap), Jacob Ph. Fallmerayer'den Ahmet Cevat Eren tercümesi *Trabzon İmparatorluğu'nun Tarihi* ve en son basılan (Ağustos 2020) Bartold'dan Seniha Sami Moralı tercümesi *Moğol İstilâsı Devrinde Türkistan*.

Tercüme eserler 2009 sonrasında, tercüme edildikleri dili bilen birer araştırmacıya verilerek asıl metinleriyle karşılaştırmalı bir biçimde yayına hazırlanmış, eksikleri ve rastlanan hataları giderilerek basılmıştır. Bir kısmının yayın hazırlığı ise sürmektedir.

Türk Tarih Kurumunun 1940'lardan itibaren dönemine göre oldukça masraflı ve emek gerektiren bazı çalışmalara da imza attığı görülüyor.

Bunların somut meyveleri ise çoğu zaman defterlere kaydedilmiş ünik nüshalardır. Aralarında şüphesiz en kıymetlisi dönemin Konya Âsâr-ı Atîka Müzesi Müdürü M. Yusuf Akyurt'a ait *Resimli Türk Âbideleri* adlı 27 defterlik benzersiz çalışmasıdır. Bu çalışma birkaç açıdan benzersizdir: Öncelikle Konya başta olmak üzere Ankara, Amasya, İzmir, Kastamonu, Erzurum, Kayseri, Niğde, Bor, Sivas, Adana, Mersin, Tarsus, Tokat (Pazar, Zile, Turhal, Niksar), Afyonkarahisar, Divriği, Isparta, Manisa, Beyşehir, Karahisar, Osmancık, Karaman, Tire, Birgi, Balıkesir, Maraş, Merzifon, Samsun, Sinop ve Kütahya'da bizzat yerinde tespit ve incelemelerle abidelerin 1940'lı yıllardaki durumlarını gösteren fotoğraflar açısından eşsizdir. Akyurt'un şahane sanatsal tasarımıyla düzenlenmiş sayfaları ve hem Latin hem Arap alfabesiyle yazılmış el yazısının güzelliği de cabası. Bu eserde asıl itibarıyla tarihî eserlerin tarifi, vakfiye ve kitabelerinin tespiti hedeflenmiş, binaların planları da ihmal edilmemiştir. Kitabelerden Arapça olanlar Türkçeye tercüme edilmiştir. Ne var ki 9 ciltte bir araya getirilip tasarım çalışması yaptırılan 27 defter hâlen basılmamıştır. Tespit edilip fotoğraflanan vakfiye ve kitabelerden bazılarının bugün kayıp olduğu düşünülürse çalışmanın önemi daha iyi anlaşılabilir.

TTK Kütüphanesine tesliminden bu yana basılmamış daha birçok bakir malzeme vardır: Bunlardan M. Nail Tuman'ın *Türk Tarih Lügati* (8 cilt) eski harflerle ve TTK tarafından bir ekibe hazırlanmaktadır. Yine M. Zeki Oral ve Naci Kum da Akyurt tarzında birkaç cilt çalışma gerçekleştirmiştir. Karakoç Sarkis'in tek nüshası TTK Kütüphanesinde bulunan *Külliyât-ı Kavânin*'i (42 Cilt-50 Klasör) üzerinde de bir ekip çalışmaktadır. Fakat Bosna Kroniği (Enver Kadiç Kroniği) (30 küsur cilt), M. Zeki Oral'ın *Niğdeli Âşık ve Şairler Antolojisi*, Necati Lugal'in Tuslu Meâlî'nin

Farsça *Hünkârname* adlı eseri üzerindeki tashih ve istinsah çalışması, bazı elyazması hatırat metinleri, Enver Paşa ve Cemal Paşa evrakı ve benzerleri neredeyse hiç el sürülmemiş malzemeler olarak yıllardır bekliyor.

Klasik elyazması türünden eserler bakımından da TTK Kütüphanesi oldukça zengindir. Bir ihtisas kütüphanesi olmasına rağmen yazma eserler de ihtisas alanında olup olmadığı gözetilmeden TTK Kütüphanesine dahil edilmiştir. Bunlardan büyük bir kısmı bağış ve satın alınan şahsî kütüphaneler vasıtasıyla kuruma girmiştir fakat ne yazık ki bu birikimin bir kataloğu henüz hazırlanmamıştır.

Kurumun kitap yayınına başladığı yıllardan itibaren elyazması tıpkıbasımları yayımlanmıştır fakat özellikle 2009 yılı ve hemen sonrasında bu alanda daha bilinçli hareket edilmiştir. Mesela bu dönemde basılan Gelibolulu Mustafa Âlî'nin meşhur kroniği *Künhü'l-Ahbâr*'ın Osmanlı tarihini içeren dördüncü kısmı TTK nüshasının tıpkıbasımıdır (2009)¹. Elyazması istinsah çalışmaları da kütüphaneyi zenginleştirmiştir. TTK bu alanda Kili Rifat Bilge'nin (1874-1953) ihtisasına başvurmuştur.²

TTK Kütüphanesine yazma eser kazandırma çabası sürmektedir. Esad Fuad Tugay ve Muhammed Tâvî et-Tancî'den TTK Kütüphanesine intikal eden yazmalar oldukça kıymetlidir. Tugay koleksiyonunda bulunan Kâmil Akdik hattıyla enfes bir *Mevlid* yazması Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır.

İstanbul menşeli Syllogos Kütüphanesi yazmaları da TTK Kütüphanesini zenginleştiren, buraya fark katan bir koleksiyondur. Çoğu Rumca olan bu yazma eserler, İstanbul işgalinin bitmesinden sonra sahipsiz kalan kütüphanenin önce muhafaza altına alınarak İstanbul'dan Ankara'ya getirilmesi, ardından TTK Kütüphanesine emanet edilmesi sonucu günümüze kadar gel-

miştir. TTK bu yazma koleksiyonu için bir katalog da yayınlamıştır.³

Arkeoloji kaynakları için de TTK Kütüphanesi, Türkiye'de bir eşi bulunmayacak bir mekândır. Bilhassa Batı dillerinde yayımlanmış arkeoloji kitapları kütüphaneye düzenli olarak girmektedir.

Kütüphanenin çevrimiçi katalogu da bütün bu saydığımız zenginliği oturduğumuz yerden bizim için görünür kılan dijital bir platformdur. 70 yıllık yasal koruma süresi dolmuş bulunan Osmanlıca, Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce vb. dillerdeki birçok kitap bütün sayfalarıyla taranarak çevrimiçi kataloğa konulmuştur.

Kütüphanede, kurumun hayata geçmesinden önce Atatürk'ün direktifleriyle hazırlanan "Türk Tarihinin Anahatları" serisinden çalışmaların bazen daktilo edilmiş, bazen prova baskıları yapılmış nüshalarını da bulmak mümkündür. Bu nüshalar, —bugünden bakıldığında ilmî açıdan yetersiz kalsa da— Cumhuriyet Türkiye'sindeki ilk ciddi tarih çalışmaları olmaları bakımından önem arz etmektedir.

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi dünyadaki 200 küsur bilim kuruluşu ve kütüphane ile irtibat hâlinde bulunan, elyazması ve matbu eserleri bakımından gerçek bir ihtisas kütüphanesidir. **Z**

NOTLAR

¹ Yusuf Turan Günaydın, "Türk Tarih Kurumu'nda Yazmaların İhtisas Hâli", *Mostar*, 171, 2019, s. 14-18.

² Yusuf Turan Günaydın, "Kili Rifat Bilge'nin Türk Tarih Kurumu İçin Gerçekleştirdiği İstinsah Çalışmaları", *YOYAV Dergisi*, 291, 2017, s. 19-21.

³ Paul Moraux, *Bibliothèque de la Société Turque d'Histoire: Catalogue des Manuscrits Grecs (Fond du Syllogos)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

